



**VILHELMINA
KOMMUN**
VUALTJEREN TJIELTE

**ANDT-Undersökning
(Alkohol, Narkotika, Dopning och Tobak)
2021**

Socialnämnden/Individ- och familjeomsorgen 22-03-30



***Undersökning av ANDT-vanor och social situation bland elever i
grundskolans årskurs 7–9 i Vilhelmina kommun***

Förord

ANDT-undersökningen som genomförts i Vilhelmina är ett led i kommunernas strävan att förebygga droganvändning bland barn och ungdomar men även kartlägga deras sociala situation. I årets undersökning har vi valt att även se över hela högstadiet årskurs 7 till och med 9, i linje med Vilhelmina kommuns ambition att jobba mot god psykisk hälsa bland barn och ungaⁱ. I årets undersökning har vi valt att se på elevers utsatthet för våld utifrån kommunens ansats ”En kommun fri från våld”ⁱⁱ

Rapporten utgör ett värdefullt underlag i det fortsatta arbetet att utveckla ett samordnat och långsiktigt drogförebyggande arbete i kommunerna. Sammanställningen av rapporten är gjord av representant från Individ- och familjeomsorgen (IFO) Vilhelmina.

Undersökningen genomförs digitalt.

Vi vill främst tacka de elever som medverkat, samt skolpersonal som avsatt lektionstid för detta ändamål. Dessutom vill vi tacka FRIS i Skellefteå som tagit fram ursprungsenkäten samt ANDT/BF-samordnaren i Lycksele som distribuerat enkätlänken samt bistått oss med datorprogram för hantering av inkomna svar.

Vilhelmina

ANDT/BF-samordnare

Göran Kallin

IFO, Vilhelmina kommun

Innehåll

1. Inledning.....	4
1.2 Syfte	5
1.3 Metod	5
1.4 Underlaget	6
2. Definitioner	6
2.1 Social situation	6
2.2 Tobak.....	6
2.3 Alkohol.....	7
2.4 Narkotika	7
2.5 Föräldrar	7
2.6 Risk- och skyddsfaktorer.....	7
2.7 Rikssnittet.....	7
3. Resultat grundskolan årskurs 7–9	8
3.1 Elevernas sociala situation	8
3.2 Elevernas droganvändning	15
3.3 Andra berusningssätt	22
3.4 Föräldrars förhållningssätt.....	22
5. Diskussion	24
5.1 Social situation	24
5.2 Tobak.....	28
5.3 Alkohol.....	29
5.4 Alkohol och trafik	32
5.5 Narkotika	32
5.6 Andra berusningsmedel, kosttillskott och dopning	33
5.7 Föräldrar	34
5.9 Framgångs- och skyddsfaktorer	36
5.10 Insatser i kommunen	37
6. Avslutning	38

1. Inledning

Vilhelmina kommun har sedan 2011 genomfört en årlig undersökning av skolelevers sociala situation i skolan, tobaks-, alkohol-, narkotika och dopingvanor bland eleverna. I år kommer det genomföras en lokalundersökning för hela högstadiet. Även om vi vet att elevunderlaget på högstadiet är relativt lågt statistiskt sett har vi ändå valt att göra en sammanställning för enbart Vilhelmina kommun. För att skydda anonymitet kommer särskild hänsyn tas till publicerande av resultatet. Syftet med att ta hela högstadiet i Vilhelmina enskilt är att på bästa sätt kunna jobba förebyggande och över tid kunna analysera det förebyggande arbetet.

Det är elever i högstadiet från årskurs sju till och med årskurs nio som är målgruppen för denna rapport.

Deltagande skolor är Hembergsskolan och Strandskolan i Vilhelmina tätort. Enkäten är utformad av FRIS Skellefteå. Skellefteå, Åsele, Sorsele, Norsjö, Malå, Lycksele, Dorotea, Nordmaling, Vännäs, Bjurholm, Robertsfors, Arjeplog och Arvidsjaur kommuner genomför också liknande undersökningar. Det finns även en analysgrupp kopplad till detta vars uppgift är att se närmare på kommunernas olika resultat.

Resultatet från undersökningen är en viktig del i underlaget för det förebyggande arbetet i Vilhelmina kommun gällande droger och ungdomars sociala situation. Det finns ett behov av att följa utvecklingen över tid samt successivt utvärdera och utveckla det förebyggande arbetet på lokal nivå. Underlaget används även i kommunernas samverkan med polisen i upprättandet av gemensamma lägesbilder. Innehållet i kommunen och polisens medborgarlöften är till viss del hämtade från de behov som undersökningen lyfter fram.

Undersökningen följer i huvudsakliga delar de studier över hela riket som sedan 1971 genomförs av Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysningen (CAN). Därigenom blir det möjligt att göra jämförelser mellan våra kommuner och riket i stort. CAN:s undersökning ger en generell beskrivning av utvecklingstendenser medan undersökningen i Vilhelmina ger en närmare lägesbeskrivning där vi kan följa tendenser och trender vad gäller elevernas drogvanor och sociala situation.

1.2 Syfte

Undersökningen utförs för att kartlägga elevers droganvändning och sociala situation. Den är även ett led i Vilhelmina kommuns strävan att öka kunskapen om ungas situation för att kunna skapa bättre förutsättningar kring ungas hälsa. Syftet med undersökningen är:

- Att redogöra för ANDT-bruk och social situation bland elever i årskurs 7–9
- Att jämföra lokala förhållanden med CAN:s och BRÅ:s rapportering för hela riket.
- Att få ett underlag för kommunens förebyggande arbete.
- Att försöka ge svar på frågor som ökar kunskapen om unga användare av ANDT i kommunen.
- Att visa på och förstärka att det är många elever som inte brukar alkohol, narkotika, dopning och tobak.

1.3 Metod

Undersökningen genomfördes under veckorna 38–41. En del frågor har haft bundna svarsalternativ och några har haft flera svarsalternativ. Frågorna har fasta svarsalternativ för att underlätta en jämförelse över tid. En nackdel med fasta svarsalternativ är att eleverna kan tolka dessa olika.

ANDT/BF-samordnare fick en länk till enkäten från ANDT/BF-samordnaren i Lycksele. Länken skickades sedan till skolornas ansvariga som i sin tur använder avsatt lektionstid där länken distribuerades till elevernas lär-plattform. Eleverna har i klassrum på lektionstid anonymt, enskilt fått besvara enkäten. Ansvarig vuxen har medverkat vid svarstillfället för att kunna ge information samt besvara eventuella frågor. Lycksele kommun har bistått med programvara för att kunna hantera siffrorna. Processen har sedan efterföljts med att bearbeta siffrorna i Excel av kommunens samordnare för ANDT/BF-frågor.

Metodiken och frågeställningarna är väl beprövade och anses generellt skapa en hög validitet i resultaten. De ursprungliga frågorna togs fram inför 1995 års undersökning i Skellefteå kommun av den ansvariga projektgruppen i Skellefteå tillsammans med Institutet Ungdom och Framtid. Samma frågeformuleringar har i princip använts sedan dess för att möjliggöra jämförelser och se eventuella förändringar och tendenser över tid. För att skapa god validitet i undersökningen och för att kunna möjliggöra jämförelser samt för att se eventuella förändringar och trender över tid är det av betydelse att undersökningen genomförs varje år.

1.4 Underlaget

Undersökningen som genomförts är en totalundersökning bland elever i grundskolans år sju till och med år nio. Totalt har 165 elever. Elever som inte var närvarande vid undersökningstillfället har inte haft möjlighet att fylla i enkäten vid ett senare tillfälle.

Totala antalet deltagande elever samt bortfall

	Antal deltagande	Bortfall antal/st.	Bortfall andel/procent
År 7	55	11	16 %
År 8	57	14	20 %
År 9	53	14	21 %

Bortfallet i årets undersökning antas bero på normal frånvaro såsom sjukdom.

Risk för så kallade mätfel kan vara större vid frågor som kan upplevas känsliga, exempelvis alkohol- och drogvanor. Vetenskapliga undersökningar vad gäller alkoholkonsumtion och liknande har visat att det finns en viss tendens att över- respektive underskatta sin konsumtion. Sådana fel finns troligtvis även i denna rapport, vilket innebär att resultaten bör användas med försiktighet och i sitt rätta sammanhang. Eftersom undersökningen kommer innebära jämförelse över tid, torde dessa fel vara likartade och därmed inte påverka möjligheterna att göra jämförelse och dra slutsatser från resultaten mellan åren.

2. Definitioner

2.1 Social situation

*Mobbning*ⁱⁱⁱ definieras enligt Skolverket som en upprepad negativ handling när någon eller några medvetet och med avsikt tillfogar eller försöker tillfoga en annan skada eller obehag. Eleven bedömer själv om hen känner sig/känt sig mobbad utifrån sin egen tolkning och det är den egna känsla som styr. Med *föreningstillhörighet* menas vilken förening/organisation eleven tillhör i kategorierna idrott, ideell organisation, ideell miljöorganisation, politiskt parti/ungdomsförbund och annan organisation.

2.2 Tobak

Endast de som röker eller snusar någon gång eller dagligen, definieras som tobaksbrukare. Elever som uppgivit att de röker alternativt snusar någon gång eller dagligen räknas när det gäller vid vilken ålder de använde tobak för första gången.

2.3 Alkohol

Vad som menas med alkoholkonsumtion kan definieras på många olika sätt. I denna rapport används benämningen *konsumtion*, vilket innebär att alkohol används ibland, varje helg, eller oftare. Med starkcider avses även alkoläsk och med hembränt avses hemtillverkad sprit. De elever som svarat att de någon gång har varit berusade har räknats när det gäller ålder för första berusningstillfället. I frågan rörande alkohol och trafik används begreppet *motorfordon*. Med motorfordon avses moped, skoter, bil, a-traktor etcetera

2.4 Narkotika

I rapporten presenteras svar kring användandet av narkotika. Missbruk definieras som all icke medicinsk användning av narkotika. Enligt dopningsmedelslagstiftningen klassificering av dopingpreparat som förbjudna medel definieras också som missbruk om det sker i icke medicinsk användning. Endast de som svarat att de använt narkotika räknas, när det gäller ålder för första missbrukstillfället.

2.5 Föräldrar

Samtliga frågor gällande föräldrar bygger på elevernas egna uppfattningar om deras föräldrars inställning.

2.6 Risk- och skyddsfaktorer

Detta är begrepp som oftast används då vi pratar om barns utsatthet under uppväxten.

Exempel på skyddsfaktorer är tydliga och kärleksfullt föräldraskap samt ett utvecklat socialt nätverk. Exempel på riskfaktorer kan vara avsaknad av goda förebilder, skolk, missbruk i familjen samt tillgång på droger. För mer ingående definition hänvisas ni till folkhälsomyndigheten.

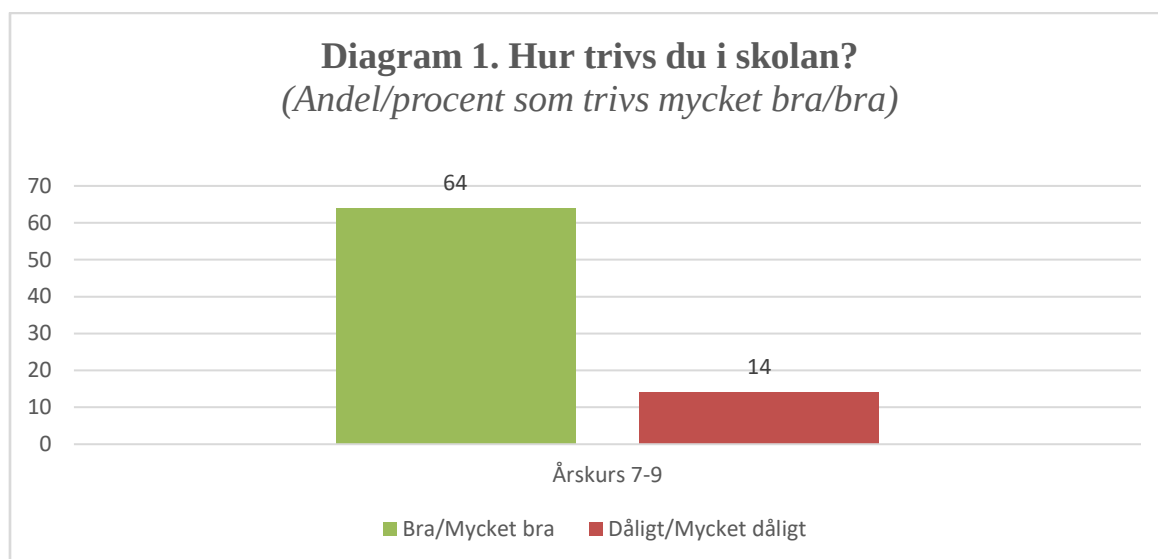
2.7 Rikssnittet

Det som i rapporten definieras som rikssnittet kommer från den riksundersökning som Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysningen (CAN) gjorde bland rikets årskurs nio och år två på gymnasiet våren 2020. I vissa fall är svarsalternativen inte exakt lika formulerade vilket gör att jämförelserna inte blir helt korrekta, men vår bedömning är att de är så pass likvärdiga att det ändå fungerar. Det avser till exempel frågan om trivsel i skolan. Mer information om CANs rapport om skolelevers drogvanor på www.can.se För frågor som rör trygghet har jämförelser gjorts med BRÅ:s nationella trygghetsundersökning från 2021^{iv} samt BRÅ:s skolundersökning som senast är genomförd 2020^v.

3. Resultat grundskolan årskurs 7–9

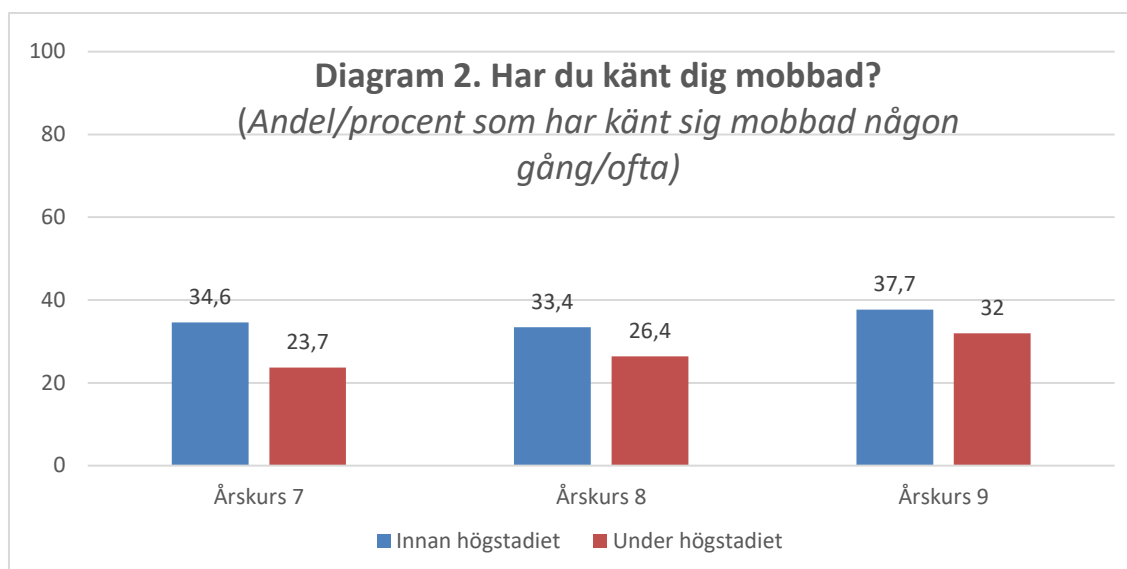
I detta avsnitt redovisas de övergripande resultaten för år 7–9. Där det är möjligt görs jämförelser med resultaten från CAN:s och BRÅ:s undersökningar.

3.1 Elevernas sociala situation

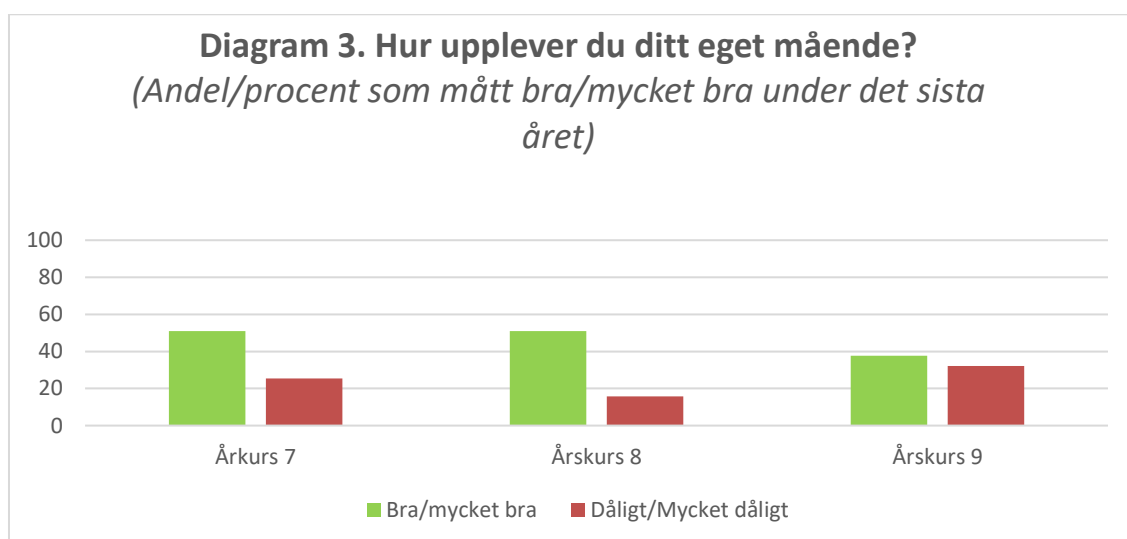


Av diagrammet kan vi utläsa att trivseln bland eleverna i stort sett ser är relativt högt 64 procent. Årskurs för årskurs kan vi dock se att trivseln i skolan skiljer sig. Årskurs åtta är det 54,5 procent som svarat att man trivs i skolan bra eller mycket bra mot årskurs sju där hela 74,1 procent svarat att man trivs bra eller mycket bra i skolan. I årskurs nio är siffran 64,2 procent.

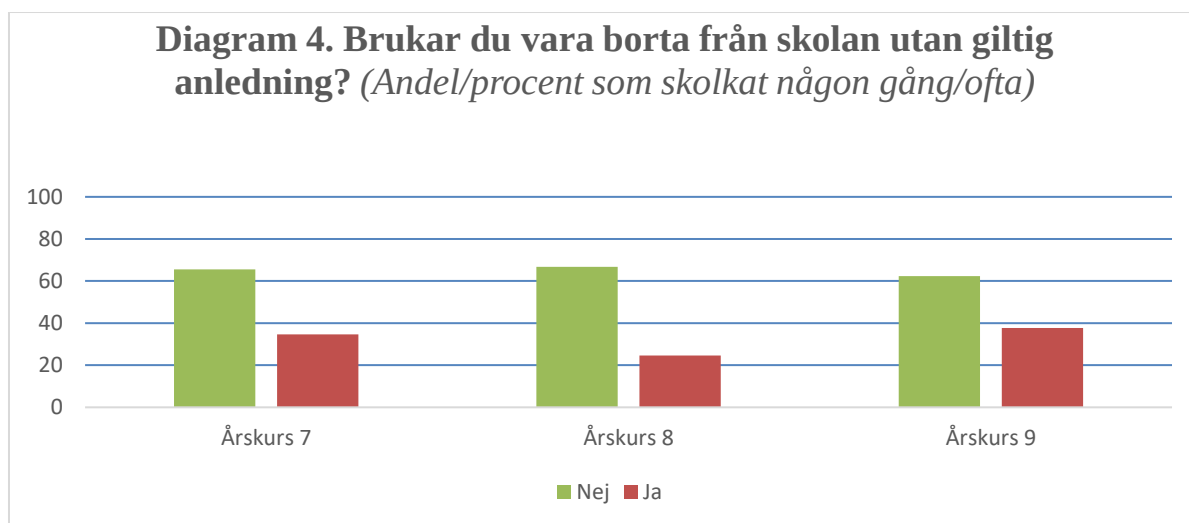
Årskurs nio sticker ut vad gäller att 14 procent svarat att de trivs dåligt eller mycket dåligt i skolan. En fråga som också ställdes var hur eleverna trivs med skolarbetet och undervisningen. 50 procent av eleverna på högstadiet uppgav att de trivs bra eller mycket bra med skolarbetet. Det är totalt sett en nedgång utifrån årskurs nio föregående år där siffran var på 68 procent. Jämförelse per årskurs visar att årskurs åtta med 29,9 procent bra eller mycket bra trivsel för skolarbetet och undervisningen och årskurs nio med 49,1 procent. Årskurs sju har en hög trivsel för skolarbetet och undervisningen med hela 72,2 procent.



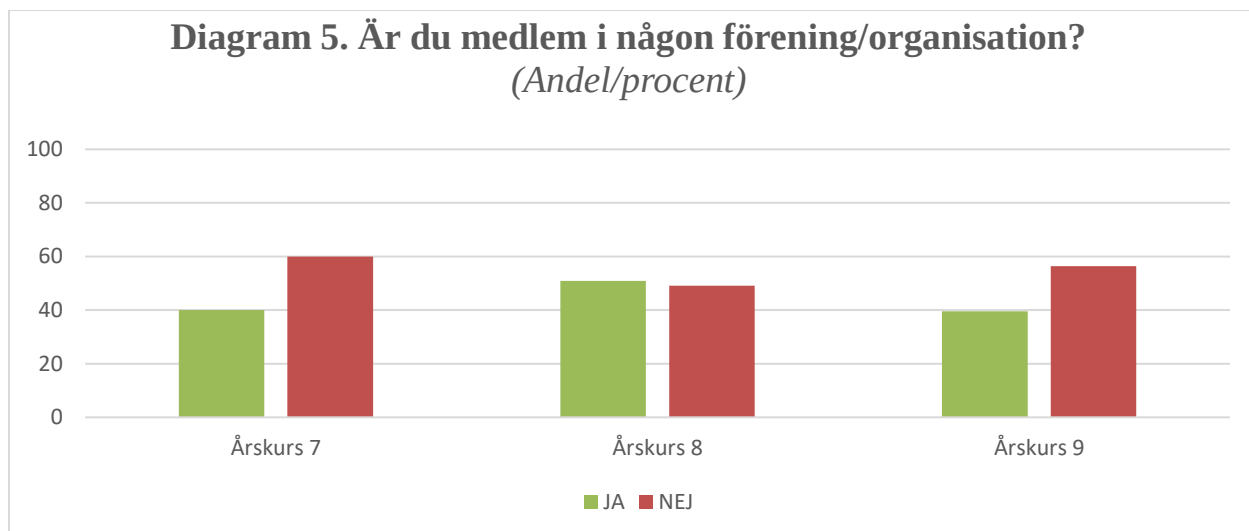
Andelen elever som kjent sig mobbade innan og under høgstadiet har økt minskat jämfört med föregående årsresultat för årskurs nio då både innan høgstadiet og efter høgstadiet var under 30 procent.



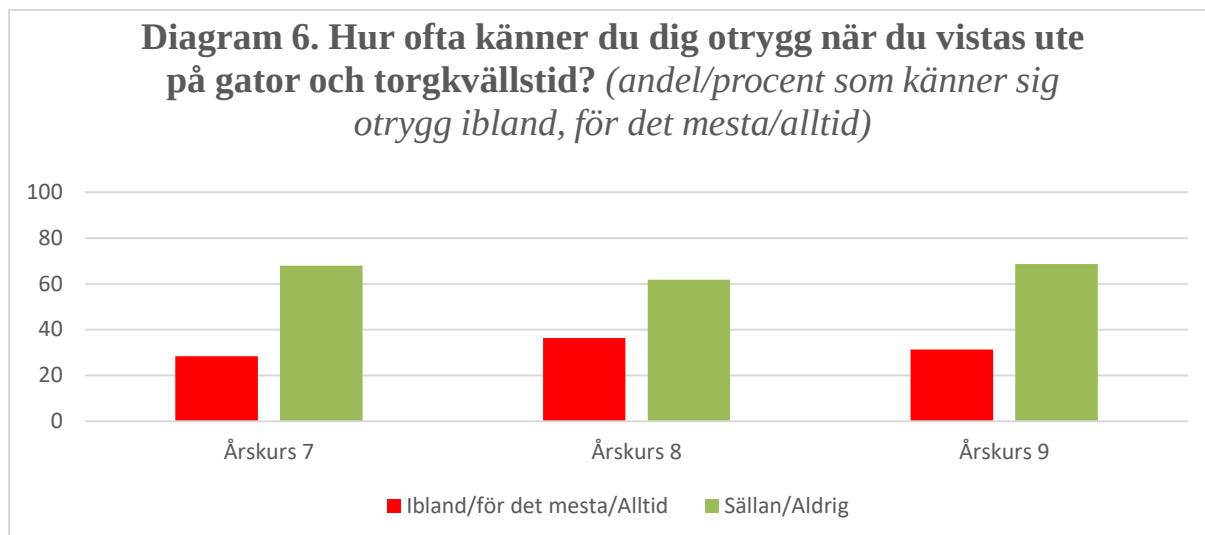
Generellt sett opplever de fleste ungdomarna sitt mående som bra eller mycket bra eller at man oppgett varken eller. Årets resultat visa en nedgang for årskurs nio, föregående år opplevde 54,1 procent sitt mående som bra eller mycket bra mot årets 37,7 procent. Vi noterar även en skarp oppgang for de som opplever sitt mående som dåligt eller mycket dåligt från föregående års redan høga 24,7 procent for årskurs nio till årets 32,1 procent. Årskurs sju samt 8 har oppger at de over lag opplever sitt mående som bra eller mycket bra till 50,9 procent. deras mående opplever flickorna sitt mående som sãmre än vad pojkarna gör. I årskurs sju oppger 25,5 procent at de mått dåligt eller mycket dåligt. For årskurs åtta är siffran 15,8 procent.



Andelen elever som uppgett att de skolkat är 23,8 procent. För respektive årskull kan vi se att i årskurs nio är det hela 37,7 procent som uppgett att de varit borta från skolan utan giltig anledning. I Jämförelse med riket är det 26 procent som har skolkat. De föregående två åren såg vi en minskning i förhållande till de tidigare åren men att vi år ser en markant ökning från 2020s 18,8 procent och årets 37,7 procent. För årskurs sju och årskurs åtta är siffran 34,6 och 24,6 procent.



Andel elever som är medlem i någon förening eller organisation är totalt 43,6 procent. I årskurs åtta är det fler som uppger att de är medlem i någon förening eller organisation med 50,9 procent. I årskurs sju är det hela 60 procent som inte är medlem i föreningen eller organisation. För årskurs nio är det 56,4 procent som inte är med i någon förening eller organisation och i jämförelse med föregående års 47,8 procent så ser vi att det är färre som är anslutna till en förening/organisation. De elever som inte är föreningsanslutna uppger att de i stället bland annat är med kompisar, är på nätet, tränar, kör eller skruvar i fordon, är ute och raggat, spelar tv-spel.



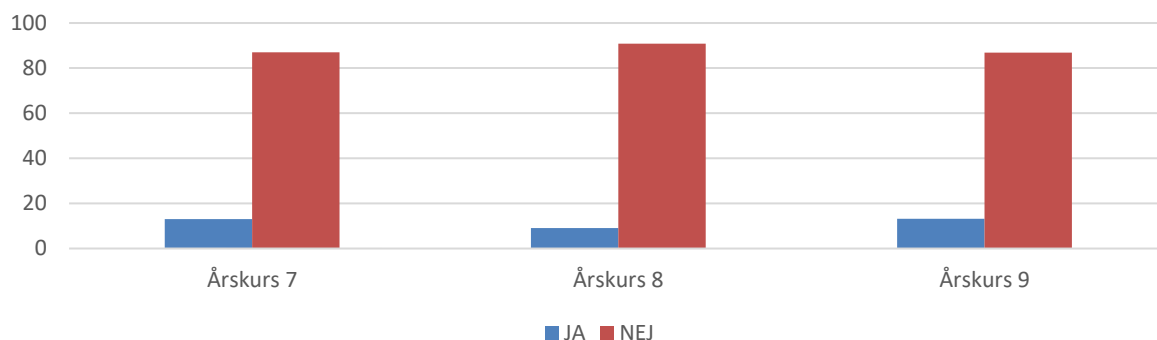
Av diagrammet kan vi se att det är hög grad av otrygghet när de vistas ute på gator och torgkvällstid, från 28,4 procent i årskurs sju, 31,3 procent årskurs nio och hela 36,4 procent årskurs åtta.

Vi kan utläsa en minskning för årskurs nio mot föregående år då siffran låg på 35,7 procent som känt sig otrygg ibland, för de mesta eller alltid. BRÅ:s Nationella trygghetsundersökning 2021 visar att det råder samma förhållande i riket i stort.

Det ställdes också frågor om trygghet under skoltid och där upplevde 17,9 procent av eleverna i högstadiet sig otrygga ibland, för de mesta eller alltid. Störst otrygghet inom skolan är det hos de i årskurs åtta med 23,2 procent.

Diagram 7. Har du blitt utsatt for våld från någon närstående?

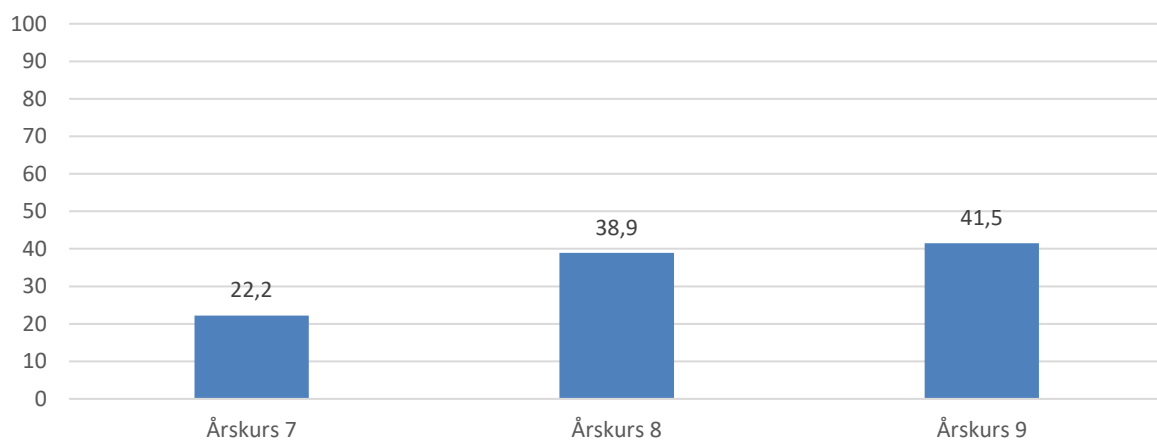
(andel/procent som blivit utsatta en gång/flera ganger)



Totalt har 11,7 prosent av elevenna blitt utsatta for våld av nærstående og det er næstintill jämnt fördelat över könen. Det handlar til största del om fysiskt våld, men såväl psykisk, materielt, sosialt og seksuelt våld f  rek  mmer blant svarene.

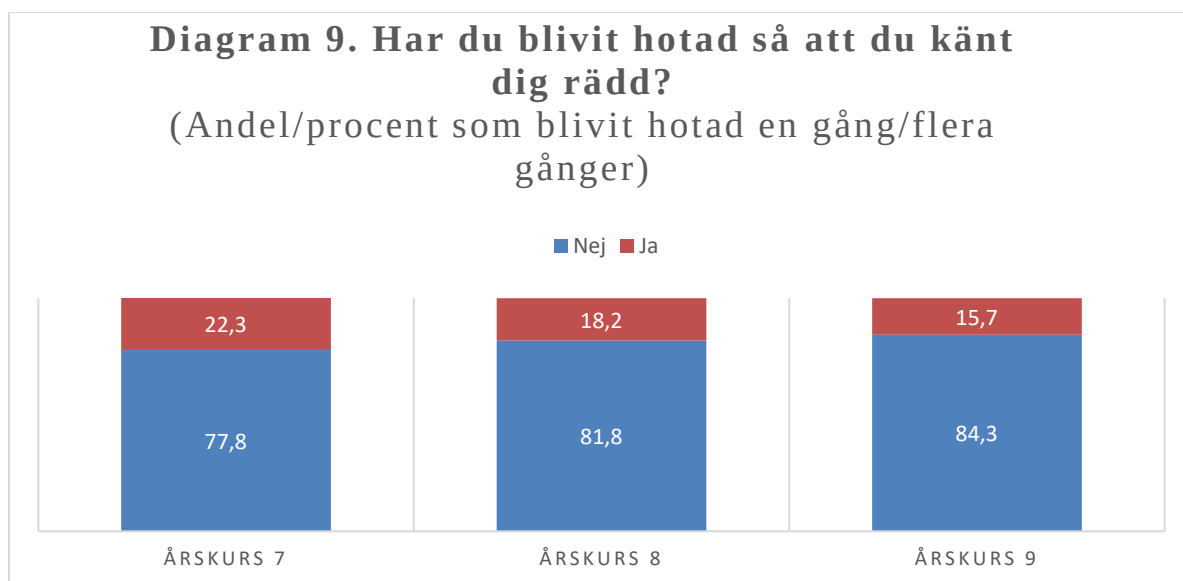
Diagram 8. Har du blitt utsatt for fysiskt våld?

(andel/procent som blitt utsatt en gång/flera ganger)



Totalt 34 prosent av elevenna har blitt utsatta for fysiskt våld. Sett över   ren   r det st  rre andel flickor som utsatts for fysiskt våld. I år finns det ingen skillnad mellom pojkar og flickor. Utsattheten for våld ser utifrån   rets undersökning ut   t   ka per årskurs.

BRås Skolunders  kningen från 2019 viser at 15 prosent av flickorna har varit utsatt for misshandel under de senaste 12 månaderna. Motsvarande siffra bland pojkarna   r 23 prosent.



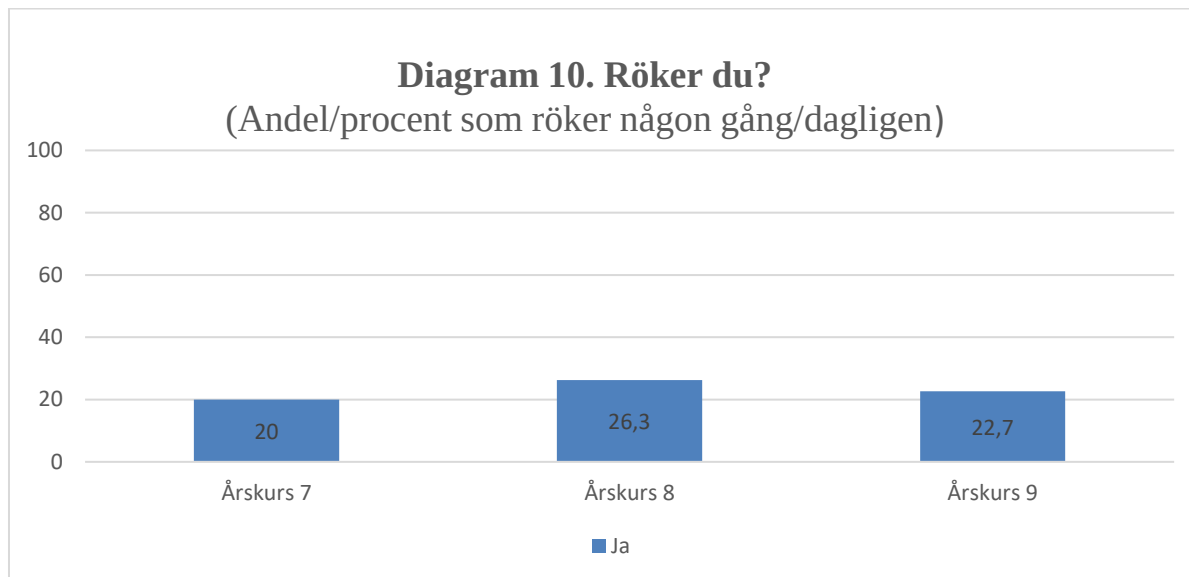
Totalt har 16,8 procent av eleverna blivit hotade så att de känt sig rädda. Det är större andel flickor än pojkar. Det är större andel som känt sig hotade en gång.

BRÅ:s Skolundersökningen från 2019 att 12 procent av eleverna i årskurs nio varit för hot under de senaste 12 månaderna. Vilhelminas siffror överstiger det i alla årskurser.

3.2 Elevernas droganvändning

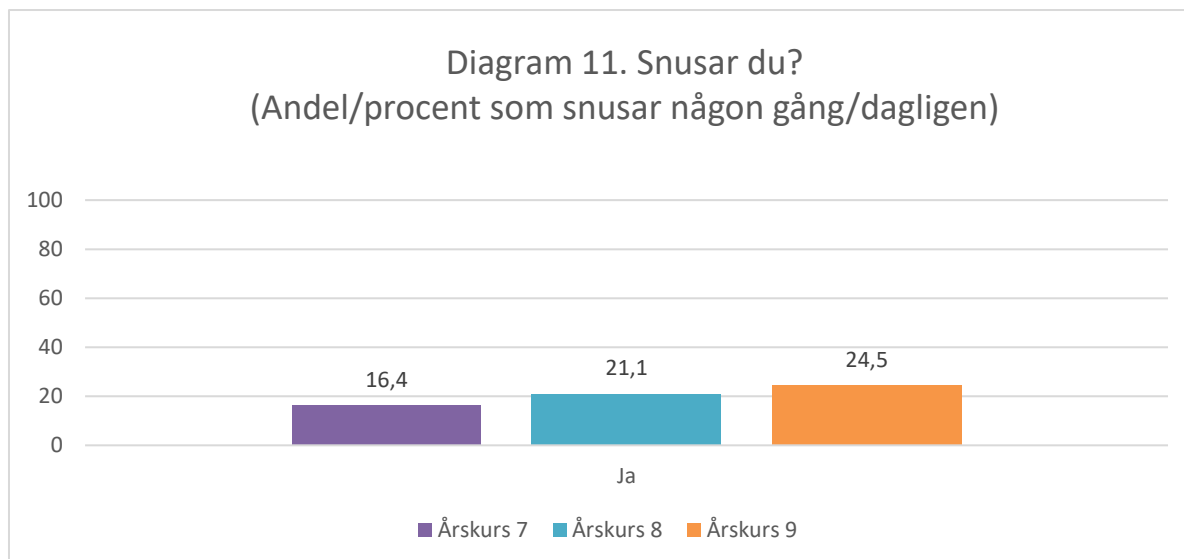
I detta avsnitt redovisas resultatet under respektive drog (tobak, alkohol, narkotika och andra berusningssätt).

Tobak



Den totala andelen elever som röker är fortsatt hög likt föregående år. Totalt för högstadiet är det 23 procent som har rökt någon gång till att röka dagligen.

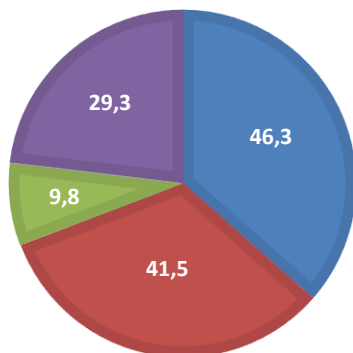
Jämför vi med riket^{vi} röker 8 procent av eleverna i årskurs nio. Enkäten visar inga skillnader mellan könen i debutålder för rökning. Den största andelen flickor och pojkar röker för första gången innan de fyllt 14 år.



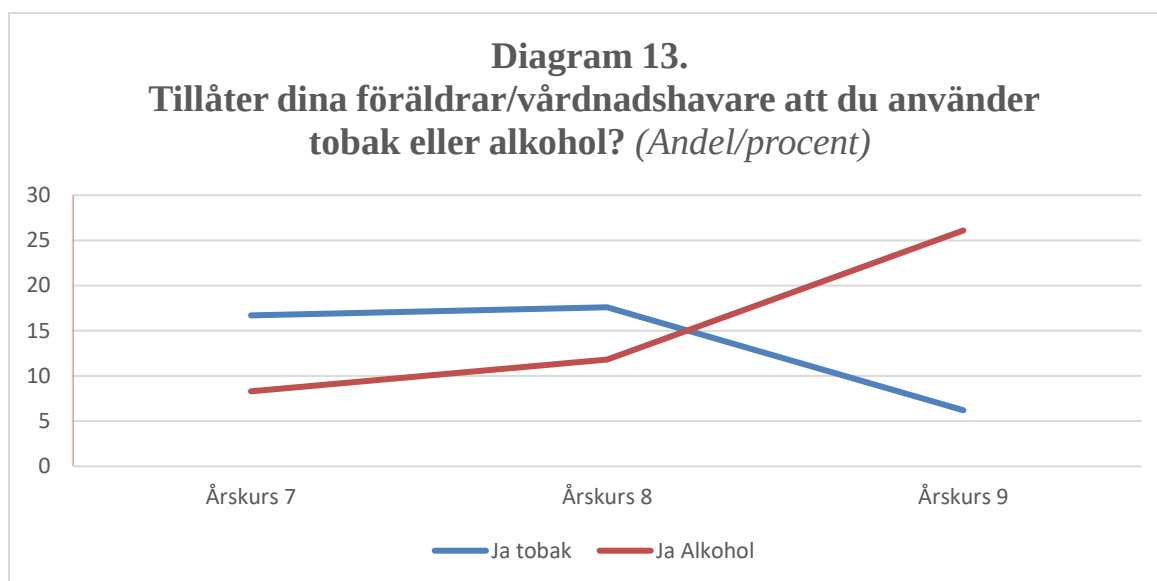
Diagrammet visar att den totala andelen elever som uppger att de snusar någon gång/dagligen är 12,2 procent vilket är en minskning med 5,7 procent från 2018. 8,9 procent anger att de snusar dagligen. Det är större andel pojkar än flickor som snusar, 10,7 procent av flickorna snusar och 13,9 procent av pojkarna. Den vanligaste debutåldern för snus är 12 år för pojkar och 14 för flickor. I riket snusar 8 procent av flickorna och bland pojkarna är motsvarande siffra 11 procent.

Diagram 12. Hur får du tag på tobak?
(Andel/procent av användarna)

■ Köper själv ■ Kompis ■ Föräldrar ■ Annan

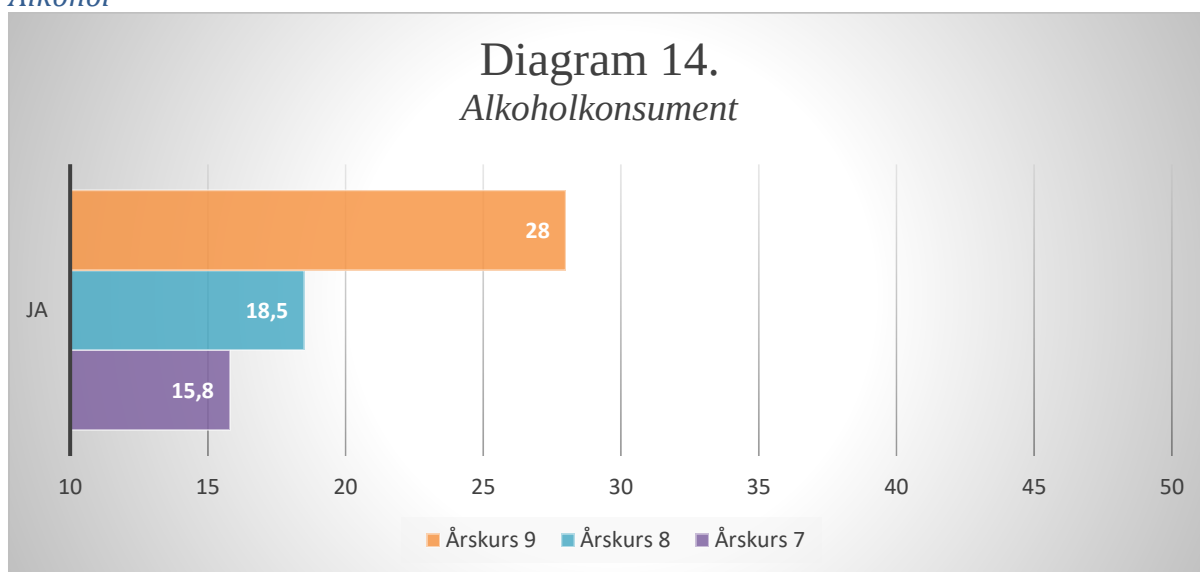


Det här året visar undersökningen liksom tidigare år att de två vanligaste sätten att få tag i tobak är via en annan person eller kompis. I år är det 9,8 procent av eleverna som svarat att de fått tobak från sina föräldrar, vilken är bland det högsta värdet sedan undersökningen startade. Även andelen som köper själv är det här året högre än tidigare.



Vi kan se en mer tillåtande attityd kring både tobak och alkohol. I de tidigare årskurserna är tobak mer tillåtet och motsatsen kan vi se i årskurs nio där det är hela 26,1 procent av de som dricker som har förälder/vårdnadshavare som är tillåtande.

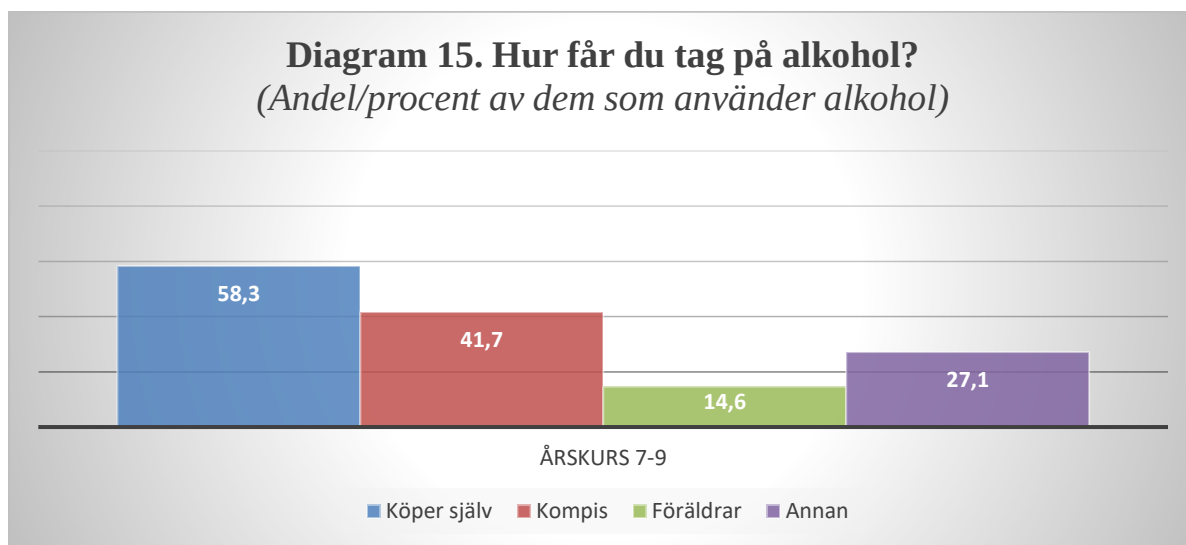
Alkohol



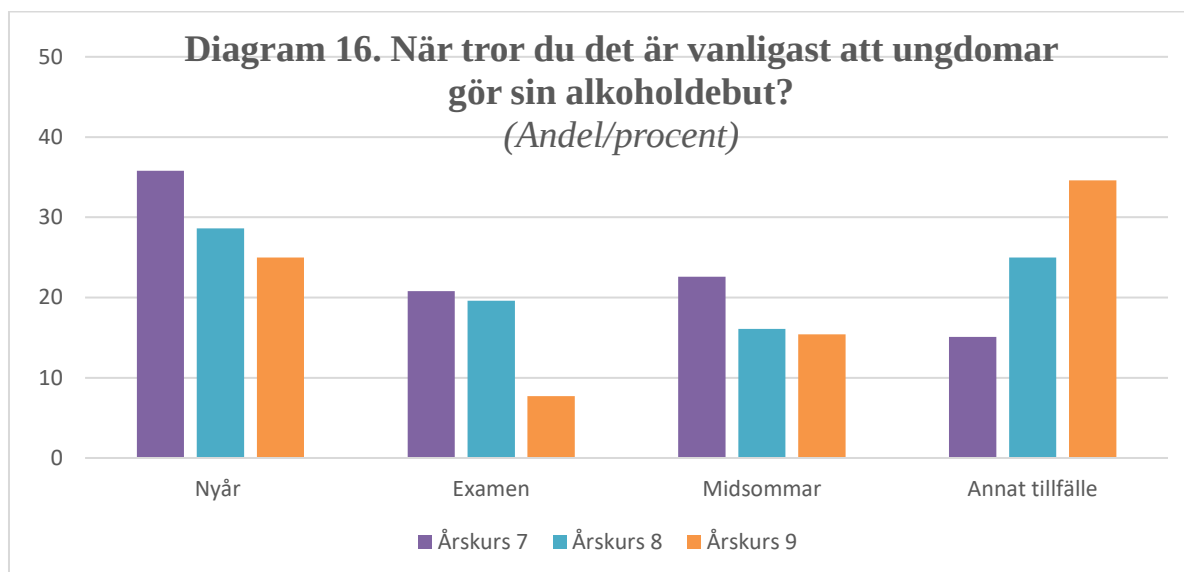
Årets undersökning visar att 28 procent av eleverna i år 9 är alkoholkonsumenter, vilket innebär att de druckit någon form av alkohol ibland/någon gång eller ofta. I årskurs sju respektive årskurs åtta är siffran 15,8 procent och 18,5 procent.

Motsvarande siffra för riket är 36 procent av elever i årskurs nio räknas som alkoholkonsument.

Alkoholkonsumtionen i årskurs sju domineras av sprit och alkoläsk/starkcider. I årskurs åtta är det alkoläsk och stark cider som de flesta dricker tätt följt utav sprit. I årskurs nio är det en hög andel som dricker alkoläsk/starkcider, sprit och starköl. Undersökningen visar att den vanligaste åldern för det första berusningstillfället är 13 år. Totalt 17 procent av eleverna i högstadiet har någon gång druckit hemtillverkad sprit, majoriteten i årskurs åtta och 9. Jämför vi med CAN:s undersökning och tittar på den geografiska uppdelningen och jämför med Norra Sverige (de fyra nordligaste länen) är det 8 procent som druckit hemtillverkad sprit.

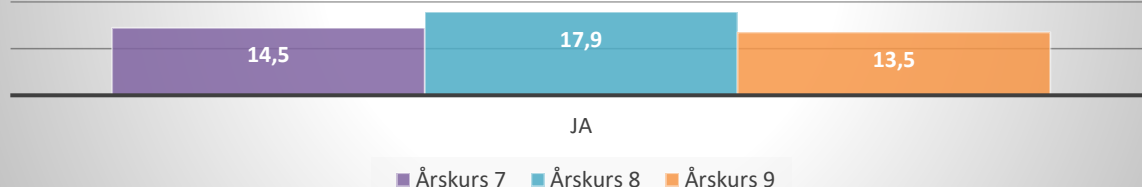


Diagrammet visar att de två vanligaste sätten att få tag på alkohol är via kompisen eller att man köper själv. Andelen elever som får alkohol från sina föräldrar har ökat. Föregående var det ingen som uppgett att de fått sin alkohol utav en vårdnadshavare. Stor del av de som fått alkoholen från sina föräldrar är de som går i årskurs nio.



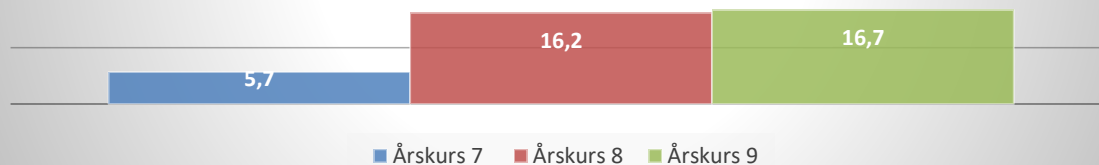
Genomgående sedan 2015 har det vanligaste svaret om när de tror att de är vanligast att göra sin alkoholdebut varit vid examen. I år är det mer spritt och vi kan se en skillnad mellan årskurserna. Vid nyår tror flest i årskurs sju att ungdomar gör sin alkoholdebut. Nyår är också högst för årskurs åtta och det mest frekventa svaret överlag. I årskurs nio är det annat tillfälle där flest tror att ungdomar gör sin alkoholdebut.

Diagram 17. Har du åkt ett motorfordon med en berusad förare?
(Andel/procent)



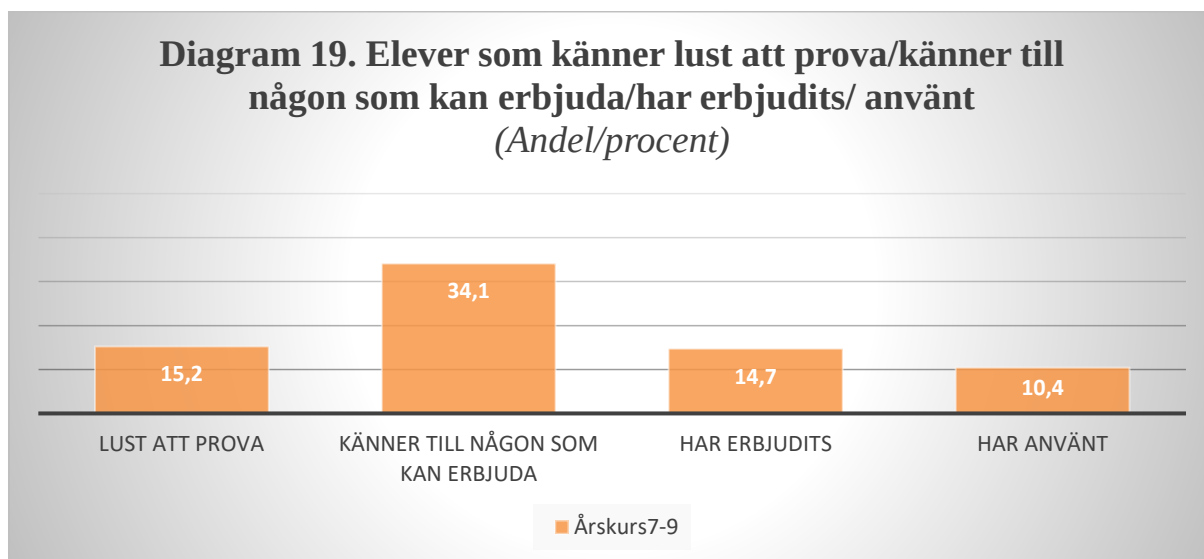
Totalt är det 15,3 procent som åkt med en berusad förare vilket är en minskning mot föregående års årskurs nio då siffran var 20 procent. Den vanligaste berusade förare som de åkt med är annan person 50 procent av svaren, följt utav förälder samt kompis/partner 37,5 procent vardera. Eleverna svarade också på frågan om de själva kört berusade, vilket 10,4 procent uppger att de gjort. I 2020 års enkät var det enbart 1,6 procent som själva kört berusade, motsvarande siffra för årskurs nio i år är 15,4 procent. Årskurs sju samt årskurs åtta överstiger även de 2020 års resultat för årskurs nio med 9,1 procent samt 7,1 procent. I riket har 5 procent av eleverna i årskurs nio som åkt med en berusad förare. 6 procent av ungdomarna har själva kört.

Diagram 18. Känner du oro för dina föräldrar/styvföräldrars alkoholkonsumtion?
(Ja)



Årets enkät visar att ungefär 13 procent av högstadieläverna känner en viss oro för sina föräldrar/styvföräldrars alkoholkonsumtion. Högst finns oron i årskurs åtta och 9.

Narkotika



I år är 15,2 procent av eleverna som svarat att de har lust att prova narkotika. Årskurs nio sticker ut med hela 19,2 procent som har lust att pröva, motsvarande siffra föregående år var 16,7 procent. Årskurs nio svarar över lag högre än de lägre årskullarna vad gäller, användning, om en känner någon som kan erbjuda samt om man har erjudits.

Undersökningen visar det här året en ökning av andelen elever i årskurs nio som har använt narkotika från 4,5 procent till 9,6 procent. Tittar vi på riket är det totalt 7 procent av eleverna i årskurs nio som använt narkotika.

3.3 Andra berusningssätt

Tabletter eller annan berusning

10,4 procent av eleverna har någon gång berusat sig på annat än alkohol och narkotika. De har svarat att de berusat sig med sniffning/buffning, nättdroger, tabletter eller annat.

Kosttillskott och dopning

Undersökningen visar att 13 procent av eleverna har använt kosttillskott och det är jämnt över årskullarna. 6,2 procent av eleverna har svarat att de använt sig av dopningspreparat.

3.4 Föräldrars förhållningssätt

I enkäten ställs frågor om elevernas uppfattning om deras föräldrar känner till att de dricker alkohol och hela 72,2 procent svarar att de tror att föräldrarna inte känner till att de dricker.

Det är markant ökning mot förra årets årskurs nio då siffran var 53,8 procent. tidigare år. 13

procent tror att föräldrarna känner till *en del* av konsumtionen, medan 14,8 procent tror att föräldrarna känner till *all* deras konsumtion.

Det ställs även en fråga om föräldrarna tillåter att de dricker och då svarar 17,3 procent att de uppfattar att föräldrarna tillåter. Det är betydligt större andel i årskurs nio som uppger att de har tillåtande föräldrar.

I enkäten finns en fråga som handlar om föräldrarna känner till var elevernas vistas på fredag- och lördagskvällar. Andelen elever som uppger att deras föräldrar *alltid* vet var de är ligger på 68,3 procent. 26,8 procent svarar att föräldrarna *ibland* vet var de är.

5. Diskussion

I ANDT-undersökningen deltar högstadiets årskurs sju till nio med deltagande från Hembergsskolan och Strandskolan i Vilhelmina kommun. Materialet i undersökningen ska användas som underlag i ett fortsatt förebyggande arbete och redovisas till eleverna, föräldrar, skolpersonal, tjänstepersoner, politiker samt allmänheten. Viktigt att påpeka är att undersökningen inte med säkerhet kommer visa den korrekta verkligheten inom kommunen. Däremot kan den ses som en resurs och ett medel för att närma oss en gemensam bild av ungdomars mående och vanor.

Resultatet visar att situationen för eleverna i högstadiet i Vilhelmina skiljer sig åt inom vissa områden. Vi har valt att inte benämna det i texten för att skydda elevernas anonymitet då elevunderlaget är litet. Samordnare har tillgång till alla svar och även om det inte lämnas ut offentligt så kan det användas till planering av vidare insatser.

I dialog med ungdomar kan vi bland annat få vetskap om hur ungdomars sociala situation ser ut och hur deras utsatthet och deras benägenhet att vilja använda droger kan minskas. Det skapas därigenom möjligheter för ungdomarna att själva påverka information och undervisning vad gäller ANDT. Resultatet bör användas som underlag för hälsofrämjande och förebyggande arbete exempelvis i kommunala nämnder/utskott och styrelser, föreningar och i kommunernas samverkansgrupper bestående av polis, individ- och familjeomsorg, skola och fritidsgård med flera.

5.1 Social situation

Risikfaktorer som skolrelaterad stress, skolfrånvaro, utanförskap, utsatthet för kränkningar/mobbing och bristande eller otillräckligt stöd påverkar synnerligen skolresultaten. Forskning visar att hjärnans förmåga att hantera information och möjligheten att anpassa beror bland annat på gener, kost och erfarenheter.

Sociala riskfaktorer är risk-/missbruk (ANDT), Relationsproblem, våld i familjen, ensamstående förälder, avsaknad av nätverk, ekonomiska svårigheter, vårdnadshavare med psykisk sjukdom, kognitiva svårigheter/funktionsnedsättningar, trauma och placering i familjehem.

Det finns även forskning som visar på att hjärnan är känslig under vissa skeenden i livet exempelvis trotsålder omkring 2 års ålder och tonåren. Det kan vara i samband med att hjärnan under dessa perioder utvecklas och förändras intensivt och blir därmed mer påverkningbar. Under dessa perioder är stabilitet och trygghet särskilt angeläget. ^{vii}

Det drogförebyggande arbetet bör därför också handla om att skapa ett gott skolklimat och främja en god lärandemiljö. Det finns flera insatser som bidrar till ett gott skolklimat, förbättrar elevernas skolprestationer och därmed har goda förutsättningar att reducera bruket av ANDT.

Exempel är sådana insatser som fokuserar på:

- lärarnas sätt att möta eleverna, ex. vägledning och gränssättning, höga realistiska förväntningar
- skolans sätt att möta föräldrarna, dialog med föräldrarna
- att stärka elevernas sociala och emotionella kompetens
- att reducera förekomst av mobbning
- att utveckla arbetet med elevhälsan
- tydlig förankrad policy kring ANDT, mobbning etcetera
- närvarande vuxna i skolmiljön

Glädjande att se är att majoriteten av eleverna i högstadiet trivs bra i skolan, och att vi utifrån fjolårets undersökning kan se en ökad trivsel i skolan. Trivseln med skolarbetet och undervisningen är betydligt lägre då det i år är ungefär hälften som uppger att de trivs bra eller mycket bra med skolarbetet och undervisningen. Märkbart i högstadiet är årskurs åtta där trivseln i skolan, skolarbetet och undervisningen är betydligt lägre än årskurs sju och årskurs nio. Årskurs sju har högst trivsel både gällande skolan samt själva skolarbetet och undervisningen med över 70 procent.

Vad gäller skolk kan vi se att det över lag är 24 procent av eleverna i högstadiet som uppgett att de skolkat. En trend vi ser i år är att det ökar vid varje årskurs. Något vi även ser är att andelen elever som skolkar i Vilhelmina ligger under riksgenomsnittet. I samtliga skolor arbetar både pedagogisk personal och elevhälsan med främjande insatser för en ökad närvaro.

Andelen föreningsanslutna är lika stor det här året i jämförelse med 2020 men jämför vi enbart årskurs nio kan vi nedgång i föreningsanslutna medlemmar. Ett återkommande svar bland dem som inte är med i någon förening är att de i stället har motor eller spelintresse.

I Vilhelmina kommuns trygghetsenkät framgår att medborgarna upplever det som otryggt vid dåligt belysta gångstigar, promenadstråk som strandpromenaden och baksjötjärnen. Området runt strandvägen uppges som otryggt likaså kring tätorten vid ICA, Coop och folketshus när det blir mörkt. Även busshållplatsen och järnvägsгатan samt hängbron ses som otrygga platser på kvällen.

Det medborgarna tyckte kommunen skulle göra för att göra kommunen mer trygg var bland annat att ordna till belysningen, arbeta mer förbyggande för ungdomarna med ett större stöd till föreningarna. Man såg även att socialtjänstens fältverksamhet funkade bra men att de vore önskvärt med fler kvällar och helger.

Att engagera sig, vara goda förebilder, att vi vågar säga ifrån, vi reagerar och agerar. Att vi har koll på våra barn och unga genom nattvandring, skapa meningsfull fritid och ta hand om varandra är något medborgarna anser vi tillsammans kan göra för att skapa trygghet för varandra.

Det är mindre vanligt att man tycker att det buskörs i samhället, nu upplever fler det som störande att det spelas hög musik från bilarna utåt natten.

En svensk studie där man följde ett stort antal individer över tid visade på samband mellan hälsa och deltagande i fritidsaktiviteter. Resultatet visade både på bättre hälsa för dem som deltog i fritidsaktiviteter samt att deltagande var en avgörande faktor för överlevnad

^{viii}(Konlaan, Theobald & Bygren, 2002).

Det känns viktigt att värva och behålla ungdomarna så länge som möjligt i föreningslivet, men går vi till väga tillsammans?

Frågan kring upplevd trygghet kring gator och torgkvällstid har de senaste fem åren varit runt 30 procent där ungdomar känt sig otrygga ibland, för det mesta eller alltid. Andelen som är rädda för det mesta eller alltid har genomåren minskat, men i år ser vi dock en kraftig ökning med mer än det dubbla vad gäller otrygghet för det mesta eller alltid. Otryggheten är i storsett jämbördig över årskullarna.

Utifrån BRÅ:s Nationella trygghetsundersökning kan vi se att det råder likartade förhållande i riket, dvs att det finns en upplevd otrygghet för ungefär var fjärde person.

Vartannat år genomförs en webbenkät om trygghet som alla medborgare oavsett kön eller ålder har möjlighet att svara på. Den genomfördes under hösten 2020 och resultatet speglar rikets.

2019 såg vi en positivtrend över elevernas upplevda trygghet under skoltid vilket antogs vara en följd av skolornas trygghets och värdegrundsarbete. Sedan 2019 har otryggheten ökat med över 400 procent vad gäller årskurs nio och liknande siffror kan vi se hos de i årskurs åtta. Här är det viktigt att vi ser över ungdomarnas upplevda otrygghet i skolan.

Vad gäller våld så kan vi se att de som blivit utsatt för våld ökar årskull för årskull, till att i årskurs nio omfatta två av fem elever. Det innefattar såväl våld från närstående, fysiskt våld samt hot utifrån. Utsatthet för våld i alla dess former, likaså den uppskattade otryggheten på skolan och i samhället är något vi bör titta närmare på och ha med i planeringen av kommunernas trygghetsskapande insatser.

5.2 Tobak

En tidig tobaksanvändning är en betydande riskfaktor när det gäller normbrytande beteende. Hjärnan hos en människa är inte färdigutvecklad förens 20–25 års ålder och pannloben som är ett viktigt område som är kopplat till riskbedömning, beslutsfattande och impuls kontroll är den delen av hjärnan som utvecklas sist. Forskning har visat på att belöningssystemet aktiveras mycket starkare i tonårshjärnan, vilket kan leda till att unga i högre utsträckning tar större risker för att få belöningar. Ett tidigt bruk av nikotin ökar risken för att fastna i ett starkare beroende och det finns även studier som pekar på att förändringar i belöningssystemet som orsakats av nikotin skulle kunna påverka känsligheten för andra droger.^{ix}

Forskning visar även att det finns tydliga samband mellan tobaksbruk och andra faktorer såsom alkoholbruk, skolk, droganvändning etcetera. Det är därför angeläget att kommunernas förebyggande arbete fokuserar på att få ungdomar att förbli tobaksfria. Tobaksprevention är det första området för kommunerna att prioritera för att motverka att sociala problem uppstår.

Bland eleverna i högstadiet röker totalt 23 procent, vilket är en knapp minskning från föregående år. 77 procent av eleverna röker inte och som samhällsutvecklingen ser ut med bland annat lagstiftning kring exempelvis rökfria områden har vi förhoppningen att andelen som inte röker ska öka. Till skillnad från förra året har vi alla tre årskurserna på högstadiet, det är jämnt fördelat mellan årskurserna men det finns mest daglig rökare i årskurs åtta. Undersökningen visar att eleverna röker sin första cigarett mellan 13 och 14 års ålder, vilket gör att ett tidigt förebyggande arbete är av stor vikt.

Med sina 24 procent så är högstadieelever i Vilhelmina avsevärt högre än rikets snitt på 10 procent vilket indikerar att det förebyggande arbetet mot tobak behöver stärkas lokalt.

Det är totalt 20,6 procent av eleverna som uppgett att snusat någon gång eller att de snusar dagligen, vilket är en ökning sedan föregående årsresultat för årskurs nio då siffran var 16,6 procent.

I år ser vi att andelen elever som får tobak genom sina föräldrar har ökat och ligger på 9,8 procent. I årskurs sju och åtta är det fler som får tobak av förälder och det är även fler som har

tillåtande föräldrar vad gäller tobaksbruk. Det här visar på ett behov att inkludera föräldrar i det förebyggande arbetet.

De elever som är tobaksfria är i majoritet och ett förbyggande arbete handlar om att stärka de tobaksfria eleverna i deras beslut. Kommunen och skolornas handlingsplaner och policys bör ha som utgångspunkt att skydda eleverna genom att erbjuda tobaksfria skoltider. I kommunen finns ett arbete kring metoden tobaksfri duo som används av Strandskolan och Dikanäs och Saxnäs fjällskolor. dock används den inte på alla skolor i Vilhelmina. Eleverna i årskurs 6 och deras vårdnadshavare får information om tobaksfri duo och de som önskar skriver sedan ett kontrakt med en vuxen som innebär att både eleven och den vuxne ska förbli tobaksfri under högstadietiden. Bland eleverna i nämnda skolor skriver en mycket stor andel på kontraktet. Kontraktet följs sedan upp varje läsår med en försäkran om fortsatt tobaksfrihet.

Frågan är om det arbetet behöver kompletteras med nya grepp och metoder?

Vilhelmina kommun anslöt sig under 2017 till Tobacco Endgame-rökfritt Sverige 2025 som är en nationell strategi för att minska tobaksbruket hos befolkningen till under 5 procent. Det här ställer krav på kommunerna gällande lokalt arbete för att minska tobaksbruk. Bland kommunernas invånare mellan 16–84 år är det i Vilhelmina kommun 8 procent 2020 som röker dagligen, vilket är oförändrat sedan 2018, enligt kolada^x. Rökning har en tydlig koppling till socioekonomiska skillnader^{xi}.

5.3 Alkohol

Alkohol är en drog som har hög acceptans i samhället. Alkohol används i många sammanhang som en måltidsdryck och unga präglas naturligtvis av det.

IQ^{xii} mäter sedan 2015 årligen svenskarnas attityd till vardagsdrickandet och de har över tid observerat ett mer tillåtande attityd till vardagsdrickandet till trots att det generella drickandet minskat.

Ungas tillgång till alkoholfria miljöer kan vara begränsade och det i kombination med att vuxna har ett tillåtande förhållningssätt gör att alkoholen blir ett normalt inslag i många ungas liv. Det finns ett viktigt samband mellan ungas alkoholvanor och deras föräldrars förhållningssätt. Den tidigare positiva utvecklingen kring det minskande drickandet hos ungdomar har stannat av, till och med ökat. Det är om något ett starkt skäl för att engagera vårdnadshavare då de är vårt viktigaste verktyg i det förebyggande arbetet.

Idrotten är ett exempel som idag kopplas än starkare ihop med alkoholen via arenor, evenemang samt föräldrafester och dylikt. Eftersom organisations- och föreningslivet visar sig vara en skyddsfaktor är det viktigt att dessa i större utsträckning driver en restriktiv hållning vad gäller alkohol, genom att bland annat arbeta fram en policy och hålla den förankrad bland sina medlemmar. Kommunen bör tydligare ställa krav mot föreningar som genomför aktiviteter för barn och unga.

Att ungdomar börjar dricka vid låg ålder är oroande. Den som dricker mycket och ofta i unga år löper större risk att utveckla ett beroende än de som har en senare alkoholdebut. Forskning visar att för varje år som alkoholdebuten skjuts upp minskar risken för framtida beroende. Att dricka alkohol som ung tonåring är också riskfyllt utifrån att de har svårt att bedöma konsekvenserna av sitt drickande och svårare att märka när de blir berusade och blir därför ofta påverkade mycket fort.

Högstadiet

Bland eleverna i högstadiet är det 20,6 procent alkoholkonsumenter, det vill säga att de dricker någon gång, varje helg eller oftare. Den större delen alkoholkonsumenter finner vi i årskurs nio där siffran ligger på 28 procent. I riket är det totalt 42 procent som är alkoholkonsumenter. Jämför vi med riket ligger vi långt under och vi kommer följa den här utvecklingen för att se om den håller i sig eller om det bara är något tillfälligt för de sista åren. Mellan 13 och 14 år är den vanligaste åldern för alkoholdebut och så har det sett ut sedan undersökningen startades. Förebyggande insatser och temadagar bör planeras utifrån den bild vi får av debutålder.

Majoriteten av eleverna i högstadiet närmare bestämt 79,4 procent dricker inte alkohol. Det förebyggande arbetet bör ha som utgångspunkt att stärka den majoriteten i deras beslut att inte dricka alkohol. Många gånger i vårt arbete har vi mött på elever som har en uppfattning att det är långt fler som dricker än som inte gör det. Det kan benämnas som ett majoritetsmissförstånd som handlar om att den enskilde tror att andra har druckit fastän de inte gjort det. Ett sätt att stärka majoriteten av eleverna att förbli alkoholfria (till dess de har åldern inne) är att medvetandegöra dem om att de tillhör majoriteten.

Undersökningar som genomförts i riket (CAN) visar att det stabiliserats de senaste åren vad gäller alkoholkonsumtion. I år ligger siffran på 63 procent icke-konsumenter vilket är en uppgång sedan föregående år.

Att alkoholvanorna är lägre än vad det var för tjugoårsedan kan bero på en rad olika anledningar men det finns faktorer som bedöms ha påverkat. Det är bland annat att debutåldern senarelagts, de som väljer att dricka alkohol väntar till senare i livet med att göra det. Det finns de som menar att ungdomarna är mer hemma än de var förut, i stället för att träffas ute så umgås många mer över Internet eller under liknande former. Det gör att bli färre tillfällen att dricka. Det framhålls också att attityden bland föräldrarna skärpts, att färre accepterar att deras tonåringar dricker alkohol innan de fyllt 18. Dataspelandet som social umgängesform ökar och ungdomar spelar i stället för att dricka, även EPA-kulturen gör att fler ungdomar är motorburna och mindre frestade att dricka alkohol. En annan förklaring är att föräldrar är mer upplysta idag och därför intar ett alltmer restriktivt förhållningssätt.

Det vanligaste debuttillfället när ungdomarna tror att de flesta ungdomar gör sin alkoholdebut är vid nyårsafton, vid något annat tillfälle eller runt skolavslutningen. Detta gör att vi behöver se över vårt fältarbete och hur vi på bästa sätt kan genomföra fältarbetet. Vi kan se att ungdomarnas utevistelse under kvällar och helger har förändrats. Vid starten av ANDT undersökningen så vistades ungdomarna ute på gator och offentliga samlingsplatser relativt frekvent. Det var en större chans att som fältarbetare träffa på större ansamlingar av ungdomar. De senaste åren har detta förändrats genom att allt fler ungdomar idag i lägre åldrar än tidigare är motorburna och a-traktorerna utgör en samlingsplats för dem. Fältarbetet behöver därmed hitta nya vägar för att nå fram till ungdomarna på ett mer effektivt sätt.

Det vanligaste sättet att få tag på alkohol är de köpt själva från butik, genom kompisar, följt av annan person. Elever som uppger att de köper själv ser vi har ökat och det kan bero på hur de tolkar frågan, har de köpt själv från annan person eller har de köpt från själv från butik? Även de elever som uppger att de får alkohol genom sina föräldrar har ökat. Den här ökningen visar också på vikten av att inkludera föräldrar i arbetet. Kommunerna behöver fortsätta sitt arbete med antilangningskampanjer i samarbete med Systembolaget. Även arbetet kring kommunernas alkoholtillsyn är en viktig del i det preventiva arbetet.

Undersökningen visar att 16 procent av eleverna i högstadiet har druckit hemtillverkad sprit, vilket är en minskning från föregående år. I norra Sverige visar bruk av hemtillverkad sprit en nedåtgående trend och i år är siffran 8 procent. Det är viktigt att den här informationen får spridning bland föräldrar och vuxna som i sin tur behöver prata med sina barn kring riskerna med hemtillverkad sprit. Rådet bör vara att aldrig dricka något du inte vet vad det är. Allmänheten bör nås av information att det är ett brott att framställa och inneha hemtillverkad sprit. Att sälja vidare är dessutom ett langningsbrott.

5.4 Alkohol och trafik

Med motorfordon menas alla motordrivna fordon såsom epa/a-traktor, mopedbil, skoter, moped och bil. Lagstiftningen kring nykterhet i trafiken är tydlig och den jämsätter moped och skoter med bil. Resultatet av undersökningen är oroande och vi ställer oss frågan om vilka attityder och normer som är rådande bland våra ungdomar.

Det verkar vara långt ifrån självklart för alla elever att vara nykter i trafiken. Här behövs insatser för att göra ungdomarna medvetna om risker och konsekvenser. Problemet bör prioriteras och tydliggöras för vuxna som har ett ansvar att förmedla och tydliggöra konsekvenser för detta beteende. Det krävs att föräldrar och andra vuxna själva har ett restriktivt och tydligt förhållningssätt till alkohol och trafik.

Högstadiet

Bland eleverna i högstadiet är det totalt 15,3 procent som åkt ett motorfordon med en berusad förare. Det är en har minskat något men det finns ändå ungdomar som fortfarande inte är medvetna om riskerna och konsekvenserna av sina val därav anser vi att det är av stor vikt att upplysa ungdomar och även vuxna om alkohol- och trafikfrågor. Det är 9,4 procent av eleverna som själva kört onykter vilket är väldigt högt då föregående år var siffran 1,6 procent. Även här är det tydligt att utbildningsinsatser bör prioriteras kring alkohol och trafik.

5.5 Narkotika

Närheten till narkotika är i dag en verklighet för många av våra ungdomar och tillgängligheten tycks hela tiden öka. Idag finns narkotika ett knapptryck bort på internet och alternativ information visar på positiva effekter av drogen i stället för att nämna riskerna. Både i Sverige och i andra länder finns en liberal inställning och syn på narkotika. Bland annat så legaliseras Cannabis i flera länder och flera amerikanska delstater. Om vi ska nå den nollvision som finns när det gäller narkotika måste insatser göras för att minska tillgång och

efterfrågan, men också genom påverkan av ungas inställning. Ett arbete som bör ske i samverkan mellan flera aktörer som exempelvis polis, individ- och familjeomsorgen, skola och fritid. Upplevelsen är att det finns nyfikna och drogbenägna ungdomar i Vilhelmina.

Enligt FRIS i Skellefteå, sker den största nyrekryteringen i åldern 18–25 år. En stor riskfaktor är ungdomsarbetslösheten, det är viktigt för alla att känna sig behövd i samhället. En annan riskfaktor är också ungdomarnas mående. Eftersom vi vet att tobak kan vara en inkörsport till narkotika är det oerhört viktigt att vi håller våra ungdomar tobaksfria.

Bland eleverna i högstadiet så är det framför allt ungdomarna i årskurs nio det här året som utgör en riskgrupp. Större andel i årskurs nio har lust att prova narkotika och de känner i större utsträckning till någon som kan erbjuda narkotika och när det gäller om man har erbjudits så är det jämnt i hela högstadiet. Under de år som undersökningen har genomförts kan vi se att det blir större och större andel som erbjuds narkotika. Jämför vi med riket så är det mindre andel i årskurs nio som använder narkotika i våra kommuner. Vi får inte glömma att det är en mycket liten andel av eleverna som någon gång använt narkotika, men en eller ett par personer är ändå för många. Elever i årskurs nio måste genom förebyggande insatser och åtgärder mot de som erbjuder skyddas från narkotika.

5.6 Andra berusningsmedel, kosttillskott och dopning

Att sniffa eller boffa innebär att man andas in gaser och får ett rus när gaserna når hjärnan som utsätts för syrebrist. Resultatet från undersökningen visar att en mycket liten andel av eleverna har berusat sig genom sniffning/buffning, nätdroger, tabletter eller annat.

Skillnaden mellan kosttillskott, läkemedel och dopning kan vara hårfin.

Många preparat på marknaden är otillräckligt kontrollerade och kan innehålla dopningsklassade substanser. Muskelökande och testosteronhöjande kosttillskott, så kallade prestationshöjande, kan innehålla förbjudna och farliga substanser. En frisk människa behöver inga tillskott så länge man äter en normal kost, särskilt en ung människa. Däremot kan en överkonsumtion av tillskott bli påfrestande och riskfyllt för kroppen. 13 procent av eleverna uppger att de tagit kosttillskott. I årskurs nio har 6,2 procent använt dopingpreparat, större delen är från årskurs åtta och nio.

5.7 Föräldrar

Familjen och föräldrarna har en stor betydelse som skydd för att de unga inte ska hamna snett i tillvaron och som stöd om det ändå händer. Vi vet idag att det finns många olika risk- och skyddsfaktorer som påverkar de unga när det gäller normbrytande beteende. Det handlar nästa alltid om faktorer som samverkar. Vissa av dem är av samhällskaraktär, andra är knutna till skolmiljön och ytterligare viktiga faktorer handlar om familjen och fritiden. Till detta kommer individuella och personliga förutsättningar.

Att samtala med sin tonåring om tobak, alkohol, narkotika och andra droger är inte alltid lätt - men nödvändigt. Föräldrars åsikter är betydelsefulla. Föräldrar har en mycket viktig roll i att påverka sitt barns attityder och beteenden. Föräldrarnas förhållningssätt påverkar de val som ungdomen gör. Ungdomar bryr sig fortfarande om vad deras föräldrar säger - även om det inte verkar så i stunden. Alla tonårsföräldrar kan göra stor skillnad genom att sätta tydliga gränser och säga nej till tobak, alkohol, narkotika och andra droger. En av de viktigaste anledningarna till att ungdomar avstår från tobak, alkohol och andra droger är att deras föräldrar förväntar sig det. Att elever får tag på tobak och alkohol via sina föräldrar bör ses som bristande föräldraansvar. I det förebyggande arbetet behöver vi fortsätta upplysa föräldrar om hur deras förhållningssätt och inställning påverkar deras ungdomar. Precis som med tobak så är det viktigt att föräldrar involveras i det förebyggande arbetet. Det har tidigare funnits en myt om att ungdomar som får alkohol av sina föräldrar dricker mindre, men idag vet att förhållandet är precis tvärtom. En fråga vi får är om den myten trots allt lever vidare hos de föräldrar som förser sina 15 och 16-åringar med alkohol.

Årets undersökning visar att 9,8 procent av eleverna i högstadiet uppgett att de får tobak från sina föräldrar. Det är 14,9 procent av eleverna i högstadiet som fått alkohol från sina föräldrar och i årskurs nio är det hela 26,1 procent av de som uppgett att de druckit alkohol som fått från sina föräldrar. Föregående årssiffra för årskurs nio var 0 procent.

82,7 procent av eleverna i högstadiet upplever att deras föräldrar inte tillåter att de dricker alkohol. Det är en minskning från förra året och siffran behöver höjas., kanske med hjälp av gemensamma förebyggande insatser i och med ett skapande av ett föräldramötesprogram från grundskola till gymnasiet. Föräldrarna är de som behöver ta ett större ansvar och behålla sitt uttalade restriktiva förhållningssätt till tobak, alkohol och droger även när deras barn börjar bli äldre.

Vi vet att föräldrar blir alltmer tillåtande i takt med att deras barn närmar sig 18 år, men alkohollagstiftningen är tydlig och ett förebyggande arbete på området bör rikta in sig på att få föräldrar att inta en position som är i linje med lagen. Att köpa ut till någon som är under 18 år är olagligt, men vår förhoppning är att föräldrar framför allt ska bygga sitt resonemang om att inte köpa ut på att de vill skydda sina barn. Föräldrar är förebilder för sina barn!

Det är av stor betydelse att föräldrar blir medvetna om olika riskfyllda miljöer och aktivt deltar i att skapa trygga miljöer för våra ungdomar. Dagens ungdomar skapar nya mötesplatser genom mobilen och internet, där vuxenvärlden oftast har dålig insyn. Där finns både bilder på påverkade ungdomar, tips på fester samt narkotikaliberala påståenden. Det förekommer även mobbning och kränkningar i den uppsjö av sociala medier som finns att tillgå. Internet gör det även enkelt att få tag i tobak, alkohol och narkotika samt spel om pengar. Den här utvecklingen går dock inte att stoppa och det finns ingen anledning att göra det heller utan det vi måste fråga oss är, hur får vi föräldrar och andra vuxna att skaffa sig mer kunskap och framför allt insyn i vad ungdomarna gör på Internet?

Årets undersökning visar att 68,3 procent av eleverna i högstadiet har föräldrar som *alltid* vet var deras barn befinner sig på fredag- och lördagskvällarna. 26,8 procent vet ibland var de är. Det tillsammans visar att majoriteten av föräldrarna har god kännedom om var deras barn befinner sig vilket är en skyddande faktor.

5.9 Framgångs- och skyddsfaktorer

Livet är inte tyvärr inte rättvist, det finns stora skillnader i barn och ungas uppväxtvillkor som ekonomi och boende, skolresultat, hälsa, trygghet och deltagande i fritidsaktiviteter, demokrati och kulturliv. Just nu i Sverige ser vi en negativ utveckling mot ökad ojämlikhet, klyftorna växer sig större.

Vi vet att villkoren under uppväxten är avgörande för hälsan och att ojämlikhet ärvs över generationer. Det är viktigt att vi satsar på vårt humankapital att hälsa finns i alla politikerområden och att det där skapas förutsättningar för ett långsiktigt och hållbart arbete. Där de finns möjlighet att arbeta systematiskt, kunskapsbaserat och att man arbetar både bredd och djup.

I det drogförebyggande arbetet lyfts ofta följande framgångsfaktorer fram.

- Att fritidsledare med dess relationsbärande och elevnära (ungdoms) arbete har stor betydelse i det drogförebyggande arbetet. Fungerande förebyggande elevhälsa har även det en positiv effekt.
- Att fritidsgårdarnas, kyrkans och olika församlingars drogfria verksamhet och metoder i att möta ungdomar, spelar en stor roll i det drogförebyggande arbetet. Att skapa möten ungdomarna emellan samt ungdomar och vuxna i en drogfri miljö har betydelse för ungdomarnas framtida val.
- Att det finns goda förebilder i elevernas/ungdomarnas närhet såsom föräldrar, vuxna i skolan, ungdomsledare med flera.
- Att föräldrarna är restriktiva i sitt förhållningssätt gällande tobak, alkohol och droger. Detta ger ungdomarna större möjlighet att avhålla sig från att röka, snusa, dricka och att ta droger
- Att elever som bor hemma hos sina föräldrar har ett bättre skyddsnät än de med eget boende.
- Att finnas i ett socialt nätverk i form att vara medlem i en organisation/förening främjar trivsel, tobak -, alkohol-, och drogfrihet. Det är därför viktigt att behålla

eleverna/ungdomarna i organisationer/föreningar och att dessa har en levande drogpolicy och bedriver ett aktivt drogförebyggande arbete.

- Att skapa möjlighet till drogfria mötesplatser för eleverna/ungdomarna har också visats sig vara av stor vikt i träningen att umgås utan alkohol och droger.
- Att verka för en höjd debutålder vad gäller tobak och alkohol är viktigt för att motverka framtida tobak, alkohol- och drogmissbruk.
- Att eleverna/ungdomarna får vara delaktiga i information och arrangemang som är drogfria.
- Ungdomars inflytande och delaktighet i skolan och på fritiden är betydelsefullt. Att som ungdom känna sig sedd, behövd och viktig för samhället.
- Att skolorna har ett gott skolklimat och främja en god lärandemiljö. Att ha elever som trivs och fungerar i skolan är drogförebyggande.
- Tydlig och förankrad policy kring ANDT i skola, fritid- och föreningsverksamhet har stor betydelse.
- Tydligt och kärleksfullt föräldraskap

5.10 Insatser i kommunen

Här nedan redovisas ett urval av de insatser som genomförs i kommunerna, samt som är planerade och även de som det finns behov av.

Insatser i Vilhelmina kommun

- Kommunens fältverksamhet är ute en gång i månaden samt vid särskilda risk/debutkvällar.
- Överenskommelse mellan polis och kommunen som bygger på lokalt framtagna lägesbilder.
- Polisen arbetar enligt Kronobergs modellen ^{xiii} där de offensivt beslagtar alkohol från underåriga, utreder var alkoholen kommer ifrån och försöker åtala de som langar/säljer till underåriga. Det är en tydlig markering och en stor hjälp i det förebyggande arbetet.
- Samverkan i frågor om ANDT/BF mellan samordnare i södra Lappland.
- Tillämpning av metoder i skolan som exempelvis: hälsosamtal.
- Skolorna jobbar aktivt med närvaron, ANDT främjande arbete, agerar mot diskriminering och kränkande behandling och jobbar för en trygg och ANDT-fri skoltid.

- Vilhelminas skolor och fritidsgårdar är rökfria, vilket även omfattar områdena runt omkring.
- Skolor i Vilhelmina kommun har överenskommelse med polismyndigheten, lokalpolisområde Södra Lappland, om att arbeta gemensamt för en trygg och drogfri skolmiljö. Besök av droghund i förebyggande syfte.
- Drogfria arrangemang vid riskkvällar, exempelvis på WWW och vid skolavslutningen. Drogfria mötesplatser och arrangemang är ett viktigt inslag i det främjande och förebyggande arbetet för att träna ungdomar att umgås utan alkohol och droger.
- Blås grönt-kampanj under skolavslutningskvällen
- Samarbete mellan skola, individ- och familjeomsorg, polis, fritidsgården, svenska kyrkan och vårdcentralen med flera har en stor betydelse i det förebyggande arbetet.
- Anti-langningskampanj inför WWW och skolavslutning.
- Tillsyn av tobaksfria skolgårdar.
- Kontrollköp av tobak och folköl i detaljhandeln.
- Föräldrastödsutbildning i form av ABC och Älskade förbannade tonåring.
- Agera tillsammans, metod i grundskolan för att förebygga kränkningar och våld.
- Kommunen ingår i ett samarbete med Länsstyrelsen och organisationen MÄN i ”En kommun fri från våld” kommunen har antagit ansatsen att arbeta våldspreventivt.
- Återkommande dialogcafé utifrån aktuellt område

Insatser som är på väg att starta upp i Vilhelmina

- En kommun fri från våld – arbete med att synliggöra vad som är våld, utmana de destruktiva könsnormerna samt stärka den enskildes förmåga till aktivt åskådaringripande.
- Föräldramötesprogram
- Kommunen ska utveckla en webbaserad alkohol-och drogguide med råd, stöd och information om alkohol, narkotika, dopning, tobak och spel.

6. Avslutning

Resultatet i denna rapport ger kommunen möjlighet att prioritera och handla utifrån de lokala förutsättningar som finns. Rapporten kan dessutom ge kunskap om hur effektiva de lokala insatserna varit. Resurser till förebyggande arbete och att ungdomar har en meningsfull fritid

bör därför prioriteras i kommunerna. Missbruk och beroende leder inte enbart till personliga tragedier utan medför även stora kostnader för samhället.

För läsare som mer ingående vill ta del av ytterligare data från ANDT undersökningen 2021 hänvisas till kommunens ANDT/BF-samordnare.

-
- i [Mer resurser till arbetet med barn och ungas psykiska ohälsa i Vilhelmina kommun under 2022](#)
 - ii [Våldsprevention Västerbotten – våldsförebyggande arbete med en genusförändrande ansats i glesbygdskommuner | Länsstyrelsen Västerbotten \(lansstyrelsen.se\)](#)
 - iii [Kränkande behandling, mobbning och diskriminering - Skolverket](#)
 - iv [Nationella trygghetsundersökningen 2021 \(bra.se\)](#)
 - v [CAN:s nationella skolundersökning 2021 - CAN](#)
 - vi [CAN:s nationella skolundersökning 2021 - CAN](#)
 - vii <https://metodstod.se/>
 - viii [Leisure time activity as a determinant of survival: a 26-year follow-up of a Swedish cohort - PubMed \(nih.gov\)](#)
 - ix [Kunskapsöversikt - Tobak och unga - Tobaksfakta](#)
 - x [Jämföraren - Kolada](#)
 - xi [IHE Rapport 2017:4](#)
 - xii [bff19d46-var dagsindex-2021-svenskarnas-inställning-till-var dagsdrickande.pdf \(storage.googleapis.com\)](#)
 - xiii [Microsoft Word - Kronobergsmodellen.doc \(bra.se\)](#)